

Tvangsmidler for å avverge kriminalitet

Straffeprosessloven § 222 d

En juridisk oppgave

**BACHELOROPPGAVE (OPPG300)
Politihøgskolen
2014**

Kand.nr: 82 og 100
Antall ord: 8403

INNHALDSFORTEGNELSE

1.0 Innledning	3
1.1 Valg av tema.....	3
1.2 Hensikt.	3
1.3 Avgrensning.	4
1.4 Problemstilling.	4
1.5 Begrepsavklaringer.....	4
1.6 Oppgavens oppbygning.....	5
2.0 Rettskilder og metode	6
3.0 Eksempel	8
4.0 Drøfting	10
4.1 Strpl. § 222 d.	10
4.1.1 Formål.	10
4.1.2 Som ledd i etterforskningen.	10
4.1.3 Mistankekravet.	12
4.1.4 Noen kommer til å begå.	13
4.1.5 Kriminalitetskravet.....	14
4.1.5.1 Strl. § 151 b.	14
4.1.5.2 Strl. § 147 a.	16
4.1.6 Indikasjonskravet og subsidiaritetskravet.	17
4.1.6.1 Indikasjonskravet.	17
4.1.6.2 Subsidiaritetskravet.	18
4.1.7 Særlige grunner.	19
4.1.8 Strpl. § 170 a.	19
4.1.9 Beslutningskompetanse.....	21
4.1.10 Generelle regler.	22
4.1.11 Oppsummering og konklusjon.	23
4.2 Strpl. § 216 a.	23
4.2.1 Kommunikasjonsavlytting i historisk perspektiv.....	23
4.2.2 Beslutningskompetanse.....	24
4.2.3 Mistankekrav.....	24
4.2.4 Kriminalitetskravet.....	24

4.2.5 Kommunikasjonsavlytting.	25
4.2.6 Kommunikasjonsanlegg.	25
4.3 Forskjellen mellom § 216 a og § 222 d jf. § 216 a.	26
4.3.1 Mistankekravet.	26
4.3.2 Formålet.	27
4.3.3 Oppsummering og konklusjon.	27
5.0 Avslutning	28
6.0 Litteraturliste	29

1.0 INNLEDNING

1.1 Valg av tema.

Temaet for denne oppgaven er lov om rettergangsmåten i straffesaker 22. mai 1981 nr. 25. (Straffeprosessloven) § 222 d.¹ Bestemmelsen ble innført i 2005 etter at det på slutten av 90- og starten av 2000 tallet skjedde en rekke flere alvorlige hendelser både internasjonalt og nasjonalt som førte til at det vokste frem et behov for å utvide politiets muligheter for å kunne bekjempe alvorlig kriminalitet.² Det kongelige justis- og politidepartement la til grunn i sin vurdering av kriminalitetsbildet at den alvorlige og organiserte kriminaliteten bare i løpet av noen få år utgjorde en større trussel enn tidligere. Videre ble det lagt vekt på at flere av de kriminelle syntes å ha blitt mer profesjonelle, noe som blant annet viste seg gjennom bruk av avansert teknologi, samt spesialkompetanse på ulike områder. Bestemmelsen representerte en betydelig forandring ved at det ble åpnet opp for bruk av tvangsmidler i forkant av en handling med det formål om å avverge den. Tradisjonelt har straffeprosessens tvangsmidler tjent som midler for å skaffe til veie nødvendige opplysninger for å avgjøre spørsmålet om tiltale og som forberedelse til rettens behandling. Oppgaven vil i tillegg ha et fokus på tvangsmiddelet kommunikasjonsavlytting. Dette er et interessant tvangsmiddel som kan gi viktig informasjon som ellers ikke kunne blitt innhentet. Bruk av pc, mobiltelefon og lignende er blitt en naturlig del av folks hverdag og det kommer stadig nye muligheter for å kommunisere elektronisk.

1.2 Hensikt.

Av politiinstruksens § 2-1 andre ledd følger det at politiet i et hvert tilfelle gjør best nytte for seg om det i forkant lykkes å forebygge eller avverge lovbrudd. Strpl. § 222 d er en relativt ny bestemmelse og vårt inntrykk er at det er få som kjenner til bestemmelsen og formålet med den. Gjennom denne oppgaven ønsker vi å øke kompetansen i politietaten om mulighetene som ligger i dagens lovverk for at politiet kan være i forkant og avverge alvorlig kriminalitet. Hensikten ved å drøfte tvangsmiddelet kommunikasjonsavlytting er at det foreligger et krav om særlige grunner etter § 222 d tredje ledd for at blant annet kommunikasjonsavlytting kan benyttes. Dette vilkåret ønsket vi skulle inngå i drøftingen. Videre finner vi det relevant å ha kunnskap om dette tvangsmiddelet.

¹Heretter forkortet til strpl.

²Ot.prp.nr. 60 (2004-2005) pkt. 3.4.4, s. 31

1.3 Avgrensning.

I denne oppgaven har vi valgt å ta for oss det alminnelige politiets anledning til å benytte seg av bestemmelsen, som følger av strpl. § 222 d første ledd. Oppgaven avgrenses til første ledd bokstav a som hjemler avverging av overtredelser av straffelovens § 147 a.³ Ved drøftelse av bestemmelsen har vi valgt å ta utgangspunkt i et faktum som begrenser seg til § 147 a jf. § 151 b. Videre har vi valgt å avgrense det til bruken av tvangsmiddelet kommunikasjonsavlytting med hjemmel i strpl. § 222 d. Oppgaven søker å finne gjeldene rett på området. Metodekontrollutvalgets evaluering av strpl. § 222 d vil derfor ikke bli omhandlet.⁴ Denne evalueringen har så langt ikke ført til endringer av bestemmelsen.

1.4 Problemstilling.

Hvilke muligheter har politiet til å avverge overtredelser av strl. § 147 a jf. § 151 b ved bruk av kommunikasjonsavlytting hjemlet i strpl. § 222 d jf. § 216 a?

1.5 Begrepsavklaringer.

Begrepet forebygging kan forstås som alt fra det å tilrettelegge for et godt og trygt samfunn uten at konkrete problemer er identifisert, til det å stanse konkrete problemer som blir identifisert.⁵ Dersom politiet lykkes i å avverge kriminelle handlinger vil dette være en form for forebygging. I Bjørgos generelle kriminalitets forebyggingsmodell utgjør avverging av kriminelle handlinger ett av ni punkter.⁶ Da det er i avvergingsøyemed at strpl. § 222 d hjemler bruk av tvangsmidler vil det være viktig å redegjøre for det juridiske skillet mellom forebygging og avverging. Det avgjørende for om man avverger er hvorvidt lovbruddet er nærstående.⁷ Hvis lovbruddet er nærstående og man må sette inn tiltak for at lovbruddet ikke skal skje, er man innenfor det som faller inn under begrepet å avverge. Dersom lovbruddet ikke er forventet nærstående vil de tiltak som eventuelt settes inn være av en mer forebyggende karakter.

³ Straffeloven vil videre i oppgaven bli forkortet til strl.

⁴ NOU 2009:15 Skjult informasjon – åpen kontroll

⁵ Regjeringens rundskriv Q-16/2007. Forebyggende innsats for barn og unge

⁶ Bjørge (2011), s. 21

⁷ Ot. prp. nr. 60 (2004-2005) pkt. 13.1, s. 149-150.

Når det gjelder begrepet tvangsmiddel i straffeprosessuell betydning, er det i litteraturen definert som et tvangstiltak som politiet kan benytte seg av i den hensikt for å oppklare og gjennomføre en straffesak.⁸ Når begrepet tvangsmiddel blir brukt videre i denne oppgaven menes det et tvangstiltak som politiet kan benytte seg av i den hensikt å oppnå det formålet etterforskningen i den konkrete saken har.

Kommunikasjonskontroll er en samlebetegnelse for identifisering av kommunikasjonsanlegg, avlytting av elektronisk kommunikasjon og eventuell avbrytning av slik kommunikasjon, som regulert i strpl. kapittel 16 a.⁹ Når vi bruker begrepene kommunikasjonsavlytting eller avlytting mener vi avlytting av pågående kommunikasjon, som f.eks. en telefonsamtale, ved bruk av tekniske hjelpemidler. Altså den formen for kommunikasjonskontroll som er regulert i strpl. § 216 a.

1.6 Oppgavens oppbygning.

Oppgaven vil først ta for seg den anvendte metode og de rettskilder som har gjort seg gjeldene. Deretter har vi laget et eksempel som vil fungere som faktum videre i oppgaven. Hoveddelen av oppgaven vil være en drøftelse av vilkårene til strpl. § 222 d sett opp mot faktum. For å tydeliggjøre bestemmelsens formål vil vi videre ta for oss reglene for bruk av kommunikasjonskontroll etter § 216 a for og deretter se hvilke forskjeller dette regelsettet har i forhold til kommunikasjonskontroll med hjemmel i § 222 d.

⁸ Fredriksen (2009), s. 148.

⁹ Bjerknes og Johansen (2010), s. 490

2.0 RETTSKILDER OG METODE

Politiets adgang til å anvende tvangsmidler er regulert i Straffeprosessloven. Straffeprosessens regler skal særlig ivareta to grunnleggende hensyn.¹⁰ Dette er effektivitetshensynet, altså at reglene må være utformet slik at de egner seg for å avdekke, bevise og reagere mot straffbare forhold. Det andre hensynet som er grunnleggende innenfor straffeprosessen er rettssikkerhetshensynet. Begrepet rettssikkerhet omhandler enkeltindividets rettigheter ovenfor myndighetene og skal beskytte mot vilkårlige inngrep fra myndighetens side og sørge for at individet har mulighet for å forsvare sine rettslige interesser.¹¹ Loven hjemler tvangsmidler som kan være særlig inngripende i borgernes frihet. Vi befinner oss derfor i kjerneområdet for legalitetsprinsippet. Legalitetsprinsippet er et overordnet prinsipp i norsk rett for å sikre individenes frihet og rettssikkerhet. Prinsippet går ut på at offentlige myndigheter må ha hjemmel i lov for å gjøre inngrep i borgernes frihet. I norsk rett er det ingen generell lovfesting av legalitetsprinsippet, prinsippet følger av konstitusjonell sedvanerett, som vil si at det er et ulovfestet prinsipp med trinnhøyde som grunnloven.¹² Prinsippet kan også leses ut i fra den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon. Hvor artikkel 8 nr. 2. sier at inngrepet må være i samsvar med nasjonal lov.

Ordlyden i bestemmelsen vil av denne grunn veie tungt når man drøfter vilkårene for bruk av strpl. § 222 d. Ved tolkningen av ordlyden vil bestemmelsens forarbeider være av stor betydning. Med lovforarbeider menes de dokumentene som ligger til grunn for lovvedtaket.¹³ De forarbeider som gjør seg gjeldende for strpl. § 222 d er Ot.prp.nr.60 (2004-2005). Forarbeidene vil bidra til å avklare hva formålet med bestemmelsen er og hvilken intensjon lovgiver hadde for å innføre denne bestemmelsen. Det har også vært nødvendig å søke veiledning i forarbeidene til de bestemmelsene som vi naturlig kommer innom ved drøftingen av § 222 d.

Rettspraksis på § 222 d er i hovedsak unntatt offentligheten. Dette følger av bestemmelsens siste ledd som fastslår at reglene i § 216 i gjelder for all bruk av bestemmelsen. Dette gjør at

¹⁰ Fredriksen (2009), s. 18.

¹¹ NOU 2009: 15 Skjult informasjon – åpen kontroll, s. 60

¹² Fredriksen (2009), s. 110.

¹³ Boe (2010), s. 137

det foreligger en særlig taushetsplikt vedrørende bruken av § 222 d. Vi har lyktes å finne en kjennelse fra lagmannsretten som sier noe om rettens vurderinger av vilkårene i bestemmelsen.¹⁴ Denne vil det bli vist til i drøftingen av enkelte vilkår.

¹⁴ LB-2010-5003 - RG-2010-123

3.0 EKSEMPEL

Steinfoss er en norsk mellomstor by med 50 000 innbyggere. Energiforsyningen til byen er lagt opp slik at det er transformatorstasjonen oppe på Kollen som kobler byens strømmnett til det regionale strømmettet. Dersom transformatorstasjonen slutter å virke vil Steinfoss være uten strøm i ca. 3 uker. Transformatorstasjonen er beskyttet med et 3 meter høyt piggrådgerde med låste porter. Gjerdet er imidlertid dårlig vedlikeholdt og det er flere steder mulig å komme seg gjennom. Portene er låst med solide hengelåser, men disse kan brytes opp med riktig verktøy. Kollen er forholdsvis skjermet for annen bebyggelse, og transformatorstasjonen er automatisert og ubemannet.

Vi har nettopp fått jobb som etterforskere ved Steinfoss politistasjon. Under en morgenparole tar etterforskningslederen ordet og forteller at han denne morgenen hadde fått en telefon fra en av byens innbyggere, Karl Ellingsen. Han hadde fortalt at han var dypt bekymret for sin barndomskamerat Peder Ås. Ås hadde over det siste året blitt mer og mer tilbaketrukket og sitter mye hjemme. Sist uke hadde han sagt til Ellingsen at han nå var blitt så lei av at staten stadig selger rettighetene til viktig infrastruktur. Strømprisene i Steinfoss hadde i følge Peder Ås blitt mye høyere etter at staten solgte vannkraftverket til private aktører. Videre sa han at han nå så seg nødt til å gjøre noe med situasjonen, da de som styrer landet tydeligvis er udugelige. Han hadde den siste tiden tenkt tanken på å skade transformatorstasjonen på Kollen slik at Steinfoss blir uten strøm. Dette for å skaffe oppmerksomhet rundt dette temaet som han brenner for. Ellingsen fortalte videre at han hadde en mistanke om at Peder Ås sitter mye på internett og snakker om dette med meningsfeller, men kunne ikke si dette med sikkerhet. Etterforskningslederen sier at det sikkert ikke er noe hold i det Peder Ås har sagt til Ellingsen, men spør om vi ikke kan undersøke det litt nærmere.

Ved en undersøkelse rundt dette temaet på internett finner vi et diskusjonsforum der det å lamme energiforsyningen er temaet. Alle brukerne på forumet bruker kallenavn slik at de er anonyme for utenforstående. Det er flere brukere som er aktive på den aktuelle diskusjonstråden, men det er spesielt en som er veldig aktiv. Denne brukeren «Sinnataggen» beskriver nøyaktig hvordan en slik handling kan gjennomføres og at han vurderer sterkt å faktisk gjøre det i nær fremtid. Videre skriver han hva han ønsker å oppnå med dette. Det som blir skrevet ligner mistenkelig på det Ellingsen forklarte at Ås hadde sagt til ham. Litt lengere

ned på nettsiden kan vi lese at det er en bruker «Monolitten» som sier «lykke til om bestemmer deg for å gjennomføre det» Videre står det «Ring hvis du trenger hjelp, du har jo nummeret mitt ikke sant?»

Peder Ås har tidligere jobbet som el-montør i Steinfoss energi. I politiets systemer er han det siste året registrert med to fremstillinger til legevakt på grunn av bekymringer i forhold til hans psykiske helse. Begge fremstillingene hadde derimot endt med at politiet kjørte han hjem igjen da legen bedømte han som «frisk nok». Utenom disse to tilfellene er han ikke omhandlet i politiets systemer.

4.0 DRØFTING

Under denne delen av oppgaven vil vi ut i fra eksempelets faktum drøfte hvorvidt vilkårene er tilstede for bruk av kommunikasjonskontroll med hjemmel i strpl. § 222 d jf. § 216 a. Deretter vil vi drøfte vilkårene for kommunikasjonskontroll etter § 216 a, før vi til slutt setter disse ulike regelsettene opp mot hverandre. Vårt mål er at leseren av oppgaven gjennom drøftelsen skal bli klar over vilkårene for bruk av strpl. § 222 d, se hvordan disse vilkårene skiller seg fra bruk av andre tvangsmidler, samt se den sentrale forskjellen som ligger i at formålet med metodebruken etter § 222 d er å avverge alvorlig kriminalitet.

4.1 Strpl. § 222 d.

4.1.1 Formål.

Formålet ved å benytte tvangsmidler etter § 222 d må alltid være å avverge en av de handlingene som er opplistet i bestemmelsen. Lovbruddet må med andre ord antas å være nærstående og tvangsmidlene som iverksettes skal bidra til at gjerningspersonen blir stanset. Dersom formålet med etterforskningen er å samle bevis som skal tjene til forberedelse for påtalemyndighetens og rettens behandling av saken må hjemmel for tvangsmidler søkes andre steder. I vårt eksempel må avlytting av Peder Ås sine datamaskiner, telefoner og lignende bidra med å innhente informasjon for å forhindre han i å skade transformatorstasjonen.

4.1.2 Som ledd i etterforskningen.

Det første vilkåret for bruk av tvangsmidler gjennom strpl. § 222 d, er at det må være «som ledd i etterforskningen». Når politiet kan iverksette etterforskning og formålet ved denne er lovfestet i henholdsvis strpl. §§ 224 og 226. I § 224 første ledd heter det at etterforskning kan foretas dersom det er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold. Denne ordlyden tilsier at en kan undersøke om en handling er straffbar etter at den er begått, eller om den faktisk er begått. Spørsmålet blir imidlertid om en kan etterforske handlinger som enda ikke er utført, eller faller dette innunder forebygging?

Flertallet i Ot.prp.nr.60 vektla gjerningstidspunktets betydning for skillet mellom etterforskning og forebygging. Dersom det er snakk om å avverge en straffbarhandling før den finner sted vil en ikke etterforske, men forebygge. Dette vil bety at vilkåret «som ledd i etterforskningen» ikke vil være oppfylt. Flertallet mente at det ville være uheldig med et uklart

skille mellom forebygging og etterforskning dersom §222 d ville være en enklere vei til tvangsmidler enn det den daværende straffeprosessloven ga anledning til.¹⁵

Mindretallet, riksadvokaten og departementet mener at gjerningstidspunktet ikke skal tillegges stor vekt, da dette vil kunne gjøre formålet for etterforskningen uopnåelig. På det tidspunktet politiet får kjennskap til en potensielt straffbar handling vil det ofte være vanskelig for politiet å vite noe om gjerningstidspunktet. Kombinasjonen av lovbrudd som dekkes av flere ulike straffebestemmelser og flere gjerningspersoner kan gjøre fastsettelsen av gjerningstidspunktet enda vanskeligere. Politiets oppgave er å avdekke om det eventuelle straffbare forholdet er begått eller ikke, det er derfor åpenbart at det ikke kan kreves at politiet skal ha svaret på dette på forhånd.¹⁶ Videre antar Departementet at spørsmålet vil ha liten praktisk betydning. Dette fordi det vil være vanskelig å tenke seg en situasjon hvor vilkåret «rimelig grunn til å tro» at noen kommer til å begå en handling som rammes av § 222 d første ledd bokstav a-c er oppfylt, uten at dette vil gi «rimelig grunn til å undersøke» om det er gjennomført straffbare forberedelseshandlinger etter § 224 første ledd.¹⁷

Departementets vurdering er at det som først og fremst skiller etterforskning fra annen virksomhet er formålet, som definert i § 226 første ledd. Grensen for etterforskning skal fortsatt trekkes opp etter riksadvokatens rundskriv der det står «Etterforskning er ikke en mer eller mindre tilfeldig innsamling av fakta, men en formålsstyrt virksomhet.»¹⁸ Videre følger det at innsamling av etterretnings- eller analysedata på generelt grunnlag ikke er etterforskning, men dersom innsamlingen retter seg mot en spesiell sak eller person vil det anses som etterforskning.¹⁹

For å presisere at det å avverge straffbare handlinger dekkes av etterforskningsbegrepet innførte departementet ny bokstav c i § 226. «Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for, c) å avverge eller stanse straffbare handlinger.»²⁰²¹

¹⁵ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 4.2, s. 34-35

¹⁶ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 4.5.2, s. 42-43

¹⁷ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 4.5.1, s. 42

¹⁸ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999, s. 2

¹⁹ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 4.5.3, s. 43-44

²⁰ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 4.5.2, s. 42-43

²¹ Otprp.nr. 60 (2004-2005) pkt. 13.1 Til § 226, s. 151

Opplysningene vi har om Peder Ås og kommunikasjonen mellom Sinnataggen og Monolitten tyder på at en eller flere personer har tenkt å skade transformatorstasjonen på kollen i Steinfoss. Vi har konkrete opplysninger fra flere kilder som antyder at dette kan være tilfellet, dette oppfyller kravet om «rimelig grunn til å undersøke». Innholdet i opplysningen gjør at politiet må etterforske med to parallelle formål. For det første må det gjøres nødvendige undersøkelser for å kunne avverge at fremtidige straffbare handlinger blir begått, hovedsakelig skading av transformatorstasjonen. For det andre må det innhentes opplysninger som belyser om det er begått straffbare handlinger som noen kan holdes strafferettslig ansvarlig for. Blant annet om det er inngått ett terrorforbund etter straffeloven § 147 a fjerde ledd.

4.1.3 Mistankekravet.

Det neste vilkåret i § 222 d første ledd er at det må være «rimelig grunn til å tro» at noen kommer til å begå en straffbar handling som nevnt i bokstav a-c.

«Grunn til å tro» skal i utgangspunktet forstås på samme måte som i strpl. §§ 222 a og 222 c.²² Det betyr at det må være objektive holdepunkter som tilsier at handlingene vil bli gjennomført. Dokumenter, forklaringer fra vitner eller andre bevis som tyder på at noen har tenkt å begå en slik handling er eksempler på hva som kan være objektive holdepunkter.²³ Det må også være grunn til å tro at det foreligger et fullbyrdelsesforsett.

Det kreves en viss grad av sannsynlighet, men ikke sannsynlighetsovervekt, eller skjellig grunn til mistanke som er vanlig for bruk av tvangsmidler. Departementet mener at siden muligheten for å avverge en straffbarhandling ofte kun eksistere i en tidlig fase av etterforskningen, vil et krav om sannsynlighetsovervekt kunne føre til at en forringer muligheten til å avverge den. Videre forsvarer det faktum at de handlingene som omfattes av bestemmelsen er så alvorlige at mistankekravet kan være lavere enn sannsynlighetsovervekt. Vilkåret er gitt den kvalifiserte utformingen «rimelig grunn til å tro». Ordet rimelig skal virke presiserende, men endrer ikke betydningen av «grunn til å tro».²⁴

Rettspraksis fra § 222 a om besøksforbud støtter opp om forståelsen av at grunn til å tro ikke betyr sannsynlighetsovervekt. Høyesterett presiserer at uttrykket grunn til å tro ble inntatt i denne bestemmelsen nettopp for å tydeliggjøre at det ikke kreves sannsynlighetsovervekt.

²² Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.3.3, s. 70

²³ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 13.1 Til § 222d, s. 148

²⁴ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.3.3, s. 69-70

Det må derimot foreligge objektive holdepunkter som tilsier at det er en risiko for at den tenkte handlingen vil bli begått.²⁵

PST gjennomførte blant annet kommunikasjonsavlytting rettet mot en person i tiden rundt President Obamas besøk i Oslo i 2009. Grunnen til dette var at de fryktet at personen ville overtre straffeloven § 147 a. PST benyttet seg av sin hastekompetanse etter § 222 d fjerde ledd til å beslutte bruken av tvangsmidler. PSTs hastebeslutning ble ettergodkjent av Oslo tingrett. Personens forsvarer anket avgjørelsen til Borgarting lagmannsrett som opprettholdt tingrettens godkjenning. Lagmannsretten tok blant annet stilling til om vilkåret om rimelig grunn til å tro var oppfylt. Lagmannsretten la vekt på personens tidligere forhold, blant annet trusler mot USAs og Israels ambassade og Synagogen Oslo, selv om personen ble frifunnet for disse forholdene. Videre ble det lagt vekt på personens uttrykte vilje om å gjennomføre straffbare handlinger rettet mot Israels og USAs interesser. Dette sammenholdt med at personen hadde eller forsøkte å tilegne seg aktuell kunnskap og midler, ble vurdert til å være en for generell mistanke for tingretten og lagmannsretten. Men sett i sammenheng med President Obamas besøk mente begge instanser at vilkåret om «rimelig grunn til å tro» var oppfylt.²⁶

For drøftingen om vilkåret om rimelig grunn til å tro er oppfylt i vårt eksempel vises det til pkt. 4.1.5.

4.1.4 Noen kommer til å begå.

Av forarbeidene følger det at det vil være tilstrekkelig å ha rimelig grunn til å tro at vedkommende vil begå en handling som objektivt sett omfattes av en av straffebestemmelsene som står i første ledd bokstav a til c.²⁷ Det trengs altså ikke å ta hensyn til om vedkommende ikke kan straffes etter reglene i strl. §§ 44 eller 46. Det må derimot foreligge en rimelig grunn til å tro at gjerningspersonen handler med et slikt forsett som de ulike straffebestemmelsene krever. I vårt eksempel er det altså ikke av betydning om Peder Ås kan straffes for handlingen.

²⁵ Rt-2004-988 avsnitt 16

²⁶ LB-2010-5003 - RG-2010-123

²⁷ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 13.1 Til § 222 d, s. 149

4.1.5 Kriminalitetskravet.

I vårt eksempel planlegger Peder Ås å gjennomføre en aksjon som vil ramme strømforsyningen til Steinfoss. Dette er en handling som kan rammes av strl. § 151 b, første ledd. Av strl. § 147 a første ledd følger det at § 151 b er en av bestemmelsene som kan falle inn under 147 a når handlingen blir begått med et såkalt utvidet forsett. § 147 a er etter strpl. § 222 d første ledd bokstav a en alvorlig kriminell handling som kan søkes avverget med de tvangsmidler som bestemmelsen hjemler. Følgende er en drøfting om det foreligger rimelig grunn til å tro at handlingen objektivt vil rammes av strl. § 151 b og om det er rimelig grunn til å tro at Peder Ås ved handlingen har det forsettet som kreves etter strl. § 147 a.

4.1.5.1 Strl. § 151 b.

Peder vurderer her å skade transformatorstasjonen på Kollen. Vi vet ikke på hvilken måte han har tenkt å gjennomføre dette på. Uavhengig av hvordan han har tenkt å utføre dette vil vilkåret om å skade anlegg for energiforsyning være oppfylt dersom han lykkes. Videre er det av avgjørende betydning for om bestemmelsen rammes av strl. § 151 b at det gjennom handling blir voldt en omfattende forstyrrelse i den offentlige forvaltning eller samfunnslivet for øvrig. Disse vilkårene vil her bli nøye gått gjennom.

Det fremgår av bestemmelsens forarbeider at det i vurderingen om det foreligger en omfattende forstyrrelse vil momenter som størrelsen på området, hvor mange mennesker som blir berørt, økonomiske konsekvenser ved handlingen, varighet av skaden og hvorvidt den er uopprettelig, samt hvor viktig virksomheten er for samfunnet være av betydning.²⁸ For uttrykkene offentlig forvaltning og samfunnslivet for øvrig er det skrevet i forarbeidene at dette må forstås slik at de omfatter både sentrale og lokale enheter. Dersom et lokalsamfunn blir rammet av handlingen vil dette vilkåret være oppfylt.

For å vise hva slags konsekvenser et langvarig strømbrudd kan medføre vil det her vises til en sårbarhets- og konsekvensvurdering fra Norconsult som har tatt utgangspunkt i et tenkt scenario der Lofoten vil være uten strøm i 14 dager.²⁹ Her er noen av de punktene som i sårbarhets og konsekvensvurderingen ble pekt ut som de mest sentrale konsekvensene av et

²⁸ Ot.prp.nr.35 (1986-1987) kap. VII s. 22-23

²⁹ Rapport om Langvarig strømbrudd I Lofoten- Sårbarhets- og konsekvensvurdering, 2014. Heretter kalt for sårbarhets- og konsekvensvurderingen.

strømbrudd på 14 dager og som også vil være overførbart til et eventuelt langvarig strømbrudd i Steinfoss.

Ekomtjenester vil ikke fungere lenge ved et langvarig strømbrudd, store deler av tjenestene vil være borte i løpet av en dag.³⁰ Med ekomtjenester menes de tjenester som formidler signaler i elektronisk kommunikasjonsnett³¹. Eksempler på ekomtjenester er mobil- og fastnettet, internett, samt radio og tv- signaler. Kommunikasjon både innad og nødetatene imellom vil i et slikt tilfelle bli svekket og vil i verste fall kunne få store konsekvenser i form av liv og helse. Publikum vil kunne risikere å ikke få kontakt med alarmtelefonene til nødetatene. Et annet eksempel er politiets trygghetsalarmer som ikke vil fungere. Informasjon ut til innbyggerne fra myndighetene vil bli vanskeliggjort da de vanlige informasjonskanalene ikke fungerer.³² I dagens samfunn er vi i stor grad sentrert rundt bruken av elektroniske hjelpemidler som vi alle i større eller mindre grad er blitt avhengige av. Dersom det ikke er tilgang til journaler, registre, osv. vil det være utfordrende for den lokale forvaltningen og det lokale helsetilbudet ved at viktig informasjon ikke er tilgjengelig. Det vil også få store økonomiske konsekvenser ved et utfall av ekomtjenester. Svært mange har et arbeid der elektronisk kommunikasjon utgjør en sentral del av jobben. Dersom disse ikke fungerer vil dette ved mange tilfeller være ensartet med og ikke kunne gjennomføre arbeidet. Næringslivet vil også få store utfordringer da betalingsterminalene ikke vil fungere.

Det totale behovet for drivstoff vil også øke da dette benyttes for å holde nødaggater til viktige samfunnsfunksjoner gående.³³ På grunn av at pumper, betalingssystemer og bensinstasjoner er avhengig av strømforsyning for å fungere vil tilgjengeligheten på drivstoff minke. Over tid kan dette føre til mangel på drivstoff til utrykningskjøretøyer, samt kommunale helsetjenester som for eksempel hjemmesykepleien. Innbyggerne kan ikke forvente å ha tilgang på drivstoff ved et langvarig strømbrudd.

Et annet problem er at stadig flere boliger har ingen alternative oppvarmingsmuligheter og er i stor grad avhengig av strøm. Avhengig av årstid vil dette kunne føre til behov for evakuering,

³⁰ Sårbarhets- og konsekvensvurderingen pkt. 10.2.2

³¹ Ekomloven § 1-5, nr. 3.

³² Sårbarhets- og konsekvensvurderingen pkt. 10.2.2 og 11.1

³³ Sårbarhets- og konsekvensvurderingen pkt. 11.2

spesielt for eldre hjemmeboende som er pleietrengende, dette vil i sin tur føre til ekstra belastning på omsorgstjenesten.³⁴

Et langvarig strømbrydd vil gi mange konsekvenser som det vil være vanskelig å forutse, det vil få mange følgeefferter og uforutsette avhengigheter som vil gjøre situasjonen kompleks.³⁵ Det er her vist til noen konkrete punkter som viser noe av den sårbarheten samfunnet har til langvarige strømbrydd. Ved å sette transformatorstasjonen ut av virksomhet vil hele Steinfoss med 50 000 innbyggere berøres. Strømbryddet vil svekke en rekke viktige samfunnsfunksjoner som for eksempel nødetatene og det lokale helsetilbudet. Det vil også som beskrevet få store økonomiske konsekvenser for både det offentlige og det private. Dersom Peder Ås lykkes i å sette transformatorstasjonen ut av virksomhet har vi sett at det vil føre til en omfattende forstyrrelse i både den offentlige forvaltning og i samfunnslivet før øvrig slik at de objektive vilkårene i strl. § 151 b vil være oppfylt. Derimot er det slik at for at handlingen skal kunne avverges ved bruk av strpl. § 222 d må det foreligge rimelig grunn til å tro at den vil begås med et slikt hensiktsforsett som kreves etter Strl. § 147 a.

4.1.5.2 Strl. § 147 a.

For at handlingen skal anses som en terrorhandling etter § 147 a må den være begått med det forsett om å oppnå en av de følgene som er regnet opp i bokstav a-c. Av bestemmelsens forarbeider følger det at dette forsettet er av en slik karakter at det handler om et såkalt subjektivt overskudd, hvor det avgjørende er hvilke følger gjerningspersonen har hatt som forsett om å fremkalle.³⁶ Det kreves ikke at følgen faktisk inntreffer. Det mest aktuelle i vårt eksempel vil være å drøfte om det foreligger rimelig grunn til å tro at Peder har et slikt forsett som er beskrevet i bokstav a, at han gjennom å skade transformatorstasjonen ønsker å forstyrre alvorlig en funksjon av grunnleggende betydning i samfunnet.

For å forstå hva som menes med dette, er det nødvendig å støtte seg til forarbeidene.³⁷ En sentral avgrensning er at funksjonen som forstyrres må være av grunnleggende betydning for samfunnet. I vårt tilfelle er energiforsyningen uttrykkelig nevnt i bestemmelsen slik at vilkåret om at funksjonen har en grunnleggende betydning for samfunnet vil være oppfylt. Videre er

³⁴ Sårbarhets- og konsekvensvurderingen pkt. 11.5

³⁵ Sårbarhets- og konsekvensvurderingen pkt. 10.2.2

³⁶ Ot.prp.nr.61 (2001-2002) pkt. 15 Til ny § 147 a, s. 133

³⁷ Ot.prp.nr.61 (2001-2002) pkt. 15 Til ny § 147 a, s. 133

det satt som et krav at denne forstyrrelsen må være alvorlig. Vurderingsmomenter i om det foreligger en alvorlig forstyrrelse vil være størrelsen på området som rammes, antall mennesker som blir berørt, de økonomiske konsekvenser, varighet og hvor vital selve funksjonen er for samfunnet. Dersom det er andre leverandører som på kort tid kan dekke samfunnets behov vil handlingen kunne falle utenfor kravet om alvorlig forstyrrelse.

Peder Ås har i dette eksempelet sagt til sin barndomsvenn at han sterkt vurderer å skade transformatorstasjonen oppe på Kollen slik at Steinfoss blir uten strøm. Videre har vi ved undersøkelse på et diskusjonsforum funnet en nettbruker med navn Sinnataggen som vi kan mistenke tilhører Peder. Denne nettbrukeren har skrevet hvordan man enkelt kan skade en transformatorstasjon for å sette en hel by ut av strøm. Det må antas at han har kunnskap om hvordan energiforsyningen er lagt opp da han tidligere har jobbet som el montør i Steinfoss energi. Med bakgrunn i det Peder selv har sagt til sin barndomskamerat, informasjonen fra diskusjonsforumet og det faktum at han tidligere har jobbet som el montør, foreligger det rimelig grunn til å tro at Peder forstår at energiforsyningen har en grunnleggende funksjon i samfunnet og at Steinfoss blir uten strøm over lengre tid dersom transformatorstasjonen blir skadet. Selv har han sagt at han gjennom handlingen og dens konsekvenser ønsker å få oppmerksomhet rundt et tema han brenner for. Det foreligger dermed rimelig grunn til å tro at han forstår at et langvarig strømbrydd vil medføre store konsekvenser og at han vet at det er et stort antall mennesker som vil bli berørt. Kravet om rimelig grunn til å tro at Peder Ås gjennom handlingen har til forsett om å alvorlig forstyrre en samfunns funksjon av grunnleggende betydning anses derfor oppfylt. Således er kriminalitetskravet i strpl. § 222 d oppfylt.

4.1.6 Indikasjonskravet og subsidiaritetskravet.

Tredje ledd i strpl. § 222 d stiller ytterligere krav til når tillatelse til bruk av nevnte tvangsmidler kan gis. For det første må det «antas at inngrepet vil gi opplysninger av vesentlig betydning for å avverge handlingen», og for det andre må «avvergingen ellers i vesentlig grad bli vanskeliggjort.»

4.1.6.1 Indikasjonskravet.

I ordlyden «antas» og «vesentlig betydning» ligger det at det må foreligge konkrete holdepunkter som tilsier at bruken av tvangsmiddelet vil oppnå opplysninger som er

nødvendige for å avverge handlingen. Det stilles dermed krav til både opplysningenes antatte kvalitet og sannsynligheten for at de vil kunne innhentes. I forarbeidene legges det til grunn at ordet «antas» skal tillegges samme betydning som i § 216 c første ledd. Det vil si at det må foreligge objektive holdepunkter som tilsier at målet med inngrepet vil oppnås, det kreves derimot ikke sannsynlighetsovervekt.³⁸ Under utarbeidningen av forarbeidene valgte man å ta i bruk begrepet «indikasjonskrav» om dette vilkåret. Det ligger i indikasjonskravet at det må være oppfylt på det tidspunktet tvangsmiddelet eventuelt skal tas i bruk.

Det er nå mye som tyder på at Peder Ås har tenkt å gjennomføre det han beskriver, men vi vet lite om når, hvordan og med hvem. Dette er opplysninger som er av stor verdi for å kunne avverge handlingen. Ved å avlytte Peder Ås sine telefoner, datamaskiner og eventuelle andre kommunikasjonsenheter må en kunne anta at det er gode muligheter for at denne typen informasjon kan oppdages. Dette underbygges av at Sinnataggen og Monolitten, så vidt vi vet, kun har kommunisert via elektronisk kommunikasjon, og at Sinnataggen kjenner Monolittens telefonnummer.

4.1.6.2 Subsidiaritetskravet.

Det andre kravet i § 222 d tredje ledd er at «avvergingen ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort.» Dette subsidiaritetskravet innebærer at tillatelse kun kan gis dersom et mindre inngripende middel ikke vil være tilstrekkelig. Likevel skal et eventuelt mindre inngripende middel også vurderes med hensyn til tid og ressurser. At et mindre inngripende alternativ eksisterer, ekskluderer ikke nødvendigvis bruk av hemmelige tvangsmidler etter § 222 d, dersom alternativet vil være uforholdsmessige tids- eller ressurskrevende.³⁹

Tilbake i Steinfoss må vi dermed vurdere om vi kan belyse om Peder Ås har konkrete planer om å slå ut transformatorstasjonen, eventuelt når og om han er alene om det, uten å avlytte datamaskinene og telefonene hans. Et alternativ kan være spaning på transformatorstasjonen og/eller Ås. Dersom all kommunikasjon foregår elektronisk vil imidlertid spaning være av begrenset nytte, med mindre vi tilfeldigvis ser at Peder Ås er i ferd med å utføre handlingen og vi klarer å stoppe han. Spaning er også svært ressurskrevende og kan trekke ut i tid uten at vi nødvendigvis får resultat i den ene eller andre retningen.

³⁸ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.4.3, s. 71

³⁹ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.4.3, s. 71-72

Lagmannsretten har kommet frem til en tilsvarende konklusjon i saken hvor PST iverksatte kommunikasjonsavlytting av en person som det ble fryktet ville begå en terrorhandling under president Obamas besøk i Oslo i 2009. Lagmannsretten mente at opplysninger om planlegging av terroranslaget ikke ville kunne fanges opp uten kommunikasjonsavlytting, og at forsøk på spaning på personen antagelig ville kunne mislykkes.⁴⁰

En annen mulighet er å advare Steinfoss energi og styrke sikkerheten på transformatorstasjonen. Dette vil imidlertid også ta noe tid, og ikke nødvendigvis være tilstrekkelig for å avverge handlingen. Dette taler for at et mer inngripende middel kan tas i bruk, selv om det finnes et lempeligere alternativ.

4.1.7 Særlige grunner.

Særlige inngripende tvangsmidler som §§ 200 a, 202 c, 216 a og 216 m kan ifølge § 222 d tredje ledd kun gis tillatelse til å benyttes når det foreligger særlige grunner som tilsier dette. Dette er tvangsmidler som regnes som særlig inngripende. Forholdsmessighetsvurderingen for disse tvangsmidlene skal ikke være vesentlig annerledes enn for de øvrige tvangsmidlene som er nevnt i bestemmelsen. «Særlige grunner» markerer likevel at det skal mer til for å kunne benytte de mest inngripende tvangsmidlene.⁴¹ Dersom avvergingen av handlingen blir vanskeligjort av at tvangsmiddelet ikke tillates vil kravet om særlige grunner være oppfylt.

Dette får betydning for vår vurdering av bruk av kommunikasjonsavlytting av Peder Ås, da § 216 a er et av disse tvangsmidlene som krever «særlige grunner». Det vesentlige i vårt eksempel er om det finnes et alternativ som kan gi et akseptabelt resultat, uten at det vil være urimelig tids- eller ressurskrevende. Resultat vil likevel bli at vilkåret er oppfylt da vi ikke kan forvente å oppnå det nødvendige resultat uten å avlytte Peder Ås kommunikasjoner.

4.1.8 Strpl. § 170 a.

Selv om lovgiver har trukket ut indikasjonskravet, subsidiaritetskravet og eventuelt særlige grunner, fra forholdsmessighetsvurderingen, må også de tvangsmidler som brukes i avvergende øyemed vurderes i forhold til § 170 a.⁴² I denne vurderingen må det tas stilling til om inngrepet er proporsjonalt i forhold til den handlingen som forsøkes avverget, samt hvor

⁴⁰ RG-2010-123 - LB-2010-5003

⁴¹ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.5.2, s. 73.

⁴² Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.5.2, s. 72.

lenge tvangsmidlet eventuelt kan benyttes. Alvorlighetsgraden av forbrytelsen sammen med mistankens styrke vil ha stor betydning for denne vurderingen.⁴³ Det er i forarbeidene til bestemmelsen presisert at dersom det er grunn til å tro at noen kommer til å begå en svært alvorlig straffbar handling, skal det mer til for at et inngrep vil være uforholdsmessig, enn om det var snakk om et mindre alvorlig tilfelle.⁴⁴ I tillegg til at det som skal avverges må vektes mot den mistenktes personvern, må også graden av inngripen ovenfor tredjeperson vurderes. Overvåkning av kommunikasjonsanlegg vil f. eks. ofte føre til at flere andre enn den tvangsmidlet rettes mot, blir utsatt for skjult overvåkning.

Her er det snakk om å skade eller ødelegge en transformatorstasjon som vil føre til at en by med 50 000 innbyggere vil være uten strøm i ca. tre uker. Som nevnt under punkt 4.1.5.1 vil dette føre til at ekomtjenester ikke vil være tilgjengelig, offentlig forvaltning og private selskaper vil i stor grad være ute av stand til å fungere som følge av strømbroddet. Betalingsterminaler og bensinpumper vil slutte å virke uten strøm og vil forstyrre det lokale næringslivet og enkeltpersoners mulighet til å tilegne seg varer og tjenester. Varmeovner og varmtvannstanker vil ikke virke noe som kan få alvorlige helsekonsekvenser dersom det er kaldt vær. Økt drivstofforbruk som følge av nødaggater kan føre til drivstoffmangel. Kombinert med at manglende elektronisk kommunikasjon kan dette få alvorlige konsekvenser for liv og helse dersom dette forhindrer nødetatene i utføre sine oppgaver. Dette vil føre til store økonomiske konsekvenser, og kan potensielt få fatalt utfall. Det er med andre ord snakk om et særdeles alvorlig forhold.

Vårt eksempel og et eventuelt terroranslag under president Obamas besøk i Oslo er forskjellige handlinger, og hverken vi eller lagmannsretten kjenner i detalj hva PST trodde ville skje. Likevel er det verd å ta med at det var alvorlighetsgraden til den eventuelle handlingen og begrunnelsen for behovet for kommunikasjonsavlytting som lå til grunn for at lagmannsretten ikke fant denne uforholdsmessig.⁴⁵

Peder Ås har sagt at han har tenkt å skade transformator stasjonen. Han har jobbet i det lokale energiselskapet og har dermed sannsynligvis den nødvendige kunnskapen til å kunne gjennomføre dette. Sinnataggen beskriver detaljert hvordan han kan skade

⁴³ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.5.2, s. 73.

⁴⁴ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 13.1 Til § 222 d, s. 150

⁴⁵ RG-2010-123 - LB-2010-5003

transformatorstasjonen og uttrykker også at han har planer om å gjennomføre handlingen. Sinnataggen diskuterer dette med Monolitten, og Monolitten tilbyr å hjelpe til. Vi vet ikke om Sinnataggen og Peder Ås er samme person, men det er momenter som tyder på dette. Sikkerheten på transformatorstasjonen er forholdsvis lett å forbigå. Ser en dette samlet er det snakk om flere momenter som samlet danner en velbegrunnet mistanke.

På den andre side regnes avlytting som en av de mest inngripende tvangsmidlene, og må ses på som svært integritetskrenkende. Videre vil avlytting av telefonsamtaler og lignende også være inngripende ovenfor eventuelle uskyldige personer Peder Ås er i kontakt med, det være familie, venner eller andre. Konklusjonen blir likevel at de alvorlige konsekvensene sammen med mistanken mot Peder Ås veier tyngst, og inngrepet vil dermed ikke være uforholdsmessig etter § 170 a.

4.1.9 Beslutningskompetanse.

Kompetanse til å beslutte bruk av tvangsmidler etter strpl. § 222 d ligger hos domstolene. Grunnet tvangsmidlenes inngripende karakter, det relativt lave mistankekravet samt det faktum at det er snakk om en handling som ikke er begått, gjør at hensynet til rettsikkerheten og personvernet til den mistenkte veier tungt. Som følge av dette mente lovgiver at domstolenes nøytralitet og høye kompetanse best ville ivareta rettssikkerheten. Det antas at det er viktig for samfunnets rettsfølelse og borgernes tillitt til staten at slike inngrep er underlagt domstolskontroll.⁴⁶

Det ble i forarbeidene vurdert om det ville bli for ressurskrevende om domstolene skulle avgjøre bruken av selv de minst inngripende tvangsmidlene. Det ble imidlertid vurdert slik at hensynet til rettsikkerheten må veie tyngre enn ressursmessige hensyn. Videre antas det at bruken av hemmelige tvangsmidler sjelden vil være nødvendig.

Samtidig pekes det på betenkeligheter ved at domstolene i større grad trekkes inn i etterforskningsfasen. Tingrettsdommer Tor Langbach peker i Lov og Rett 2000 (s. 309-314) på at domstolenes behandling av straffesaker på et så tidlig tidspunkt kan trekke domstolenes nøytralitet i tvil. Likevel mener lovgiver at den styrkede rettsikkerheten ved domstolenes forhåndskontroll må veie tyngst.⁴⁷

⁴⁶ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.7.2, s. 76.

⁴⁷ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.7.2, s. 76.

Etter bestemmelsens fjerde ledd har påtalemyndigheten hastekompetanse «dersom det ved opphold er stor fare for at en handling ... ikke vil kunne avvergers ...» Unntaket er ment å fange opp de situasjoner hvor det å vente på rettens kjennelse sannsynligvis vil føre til at den straffbare handlingen ikke vil kunne avverges.⁴⁸ I forarbeidene vises det til § 216 d som har tilsvarende ordlyd som § 222 d fjerde ledd når det gjelder vilkåret om «stor fare». Hverken forarbeidene til § 222 d eller § 216 d fjerde ledd beskriver imidlertid nærmere hva som er «stor fare». Det må imidlertid antas stor fare skal tolkes som sannsynlighetsovervekt for at etterforskningen vil lide.⁴⁹ § 216 d andre ledd gjør det klart at der er politimesteren, eller visepolitimesteren, som normalt avgjør om hastekompetansen skal benyttes eller ber om rettens samtykke til bruk av tvangsmiddel. Dette gjelder tilsvarende for § 222 d, etter bestemmelsens fjerde ledd siste punktum.

I vårt tilfelle er det noe usikkert hvor nært forestående et eventuelt forsøk på å skade transformatorstasjonen er. Dersom det ikke ville være mulig å innhente rettens godkjennelse i løpet av noe tid, som følge av høytid eller lignende, ville det nok vært nødvendig å iverksette avlytting uten rettens kjennelse. Kan retten derimot ta stilling til dette relativt raskt, har vi ingen opplysninger som tilsier at vi ikke har tid til dette.

For å få et reelt tidsperspektiv kan en se på lagmannsrettens vurdering i ankesaken mot PSTs bruk av hastekompetanse for å beslutte kommunikasjonskontroll. Lagmannsretten vurderte at tiden fra etterforskningsordren i saken ble gitt til president Obamas besøk, som var en uke, var så kort og behovet for å starte kontrollen så stort at vilkårene var oppfylt.⁵⁰

4.1.10 Generelle regler.

Strpl. § 222 d siste ledd gjør det klart at reglene for de individuelle tvangsmidlene i kapittel 15, 15 a, 16, 16 a og 16 b skal gjelde så langt de passer når hjemmelen for disse er funnet i § 222 d. Videre følger det at all bruk av tvangsmidler etter bestemmelsen er underlagt reglene om taushetsplikt og overskuddsinformasjon i § 216 i og innsynsrett i §§ 242 og 242 a.

⁴⁸ Ot.prp.nr.60 (2004-2005) pkt. 6.7.2, s. 76.

⁴⁹ NOU 2004: 6 pkt. 11.5.2, s. 225.

⁵⁰ LB-2010-5003 - RG-2010-123

4.1.11 Oppsummering og konklusjon.

I dette kapitlet har vi drøftet vilkårene for bruk av tvangsmiddelet kommunikasjonsavlytting med hjemmel i strpl. § 222 d opp mot eksempelet i kapitel 3. Sentralt for forståelsen av § 222 d er at formålet med denne kommunikasjonskontrollen må være å avverge at Peder Ås får skadet transformatorstasjonen på kollen. Gjennom drøftelsen har vi sett at politiet som ledd i etterforskningen har fått rimelig grunn til å tro at Peder Ås vil forsøke å skade transformatorstasjonen slik at Steinfoss blir uten strøm. Dette er en handling som rammes av strl. § 151 b. Om Peder eventuelt ikke kan straffes for handlingene etter reglene i strl. §§ 44 eller 46 har ingen betydning for bruken av § 222 d. Det må derimot foreligge rimelig grunn til å tro at Peder Ås gjennom handlingen har et såkalt utvidet forsett med handlingen, slik at den rammes av strl. § 147 a. Videre er det krav etter strpl. § 222 d tredje ledd at inngrepet, herunder kommunikasjonsavlyttingen, vil være av vesentlig betydning for politiets mulighet til å avverge at transformatorstasjonen blir skadet og at avvergingen ellers i vesentlig grad vil bli vanskeliggjort. I vår drøfting har vi sett at dette var nødvendig for å få informasjon om hvordan han eventuelt har tenkt å gjennomføre dette og tidspunktet for dette.

Kommunikasjonsavlytting er et meget inngripende middel og det følger av tredje ledd andre punktum at det må foreligge særlige grunner for å ta i bruk dette. Et lempeligere tvangsmiddel kan altså ikke være et tilstrekkelig godt alternativ dersom kommunikasjonsavlytting skal tillates. Som ved all annen bruk av tvangsmidler må også tvangsmidler etter § 222 d ses i lys av §170 a. Selv om det er snakk om svært inngripende midler ved et lavt mistanke krav vil de potensielle konsekvensene av handlingen være så store at inngrepet må anses som forholdsmessig i dette tilfellet. Det konkluderes derfor med at vilkårene for avverging gjennom § 222 d anses oppfylt. Dette må besluttes av retten, da det ikke foreligger konkrete opplysninger som tilsier at det vil være stor fare for at vi ikke kan avverge skade på transformatorstasjonen ved å vente på rettens kjennelse.

4.2 Strpl. § 216 a.

4.2.1 Kommunikasjonsavlytting i historisk perspektiv.

Politiets adgang til å kontrollere kommunikasjon har vært lovregulert siden Telefonkontrollloven av 1915. Telefonkontrollloven ga anledning til avlytte samtaler i saker om rikets sikkerhet. Telefonavlytningsloven av 1976 gjorde det mulig å avlytte samtaler til og fra bestemte telefoner, teleksanlegg og lignende når noen med skjellig grunn mistenkes for

overtredelse av strl. § 162 og tidligere § 162 a. I 1992 ble Telefonavlytningsloven erstattet av strpl. § 216 a og § 216 d. Mistankekravet ble utvidet til å også gjelde forsøk på overtredelse av § 162 og tidligere § 162 a, samt å også gjelde personsøkere. § 216 a ble i 1999 utvidet til å også gjelde handlinger med en strafferamme på 10 år. Videre ble Telefonkontrollloven opphevet og erstattet av strpl. § 216 b. Dermed er all kommunikasjonskontroll regulert i straffeprosessloven, både når det gjelder generell kriminalitet og rikets sikkerhet.

4.2.2 Beslutningskompetanse.

Bestemmelsens første ledd fastsetter at kompetansen til å beslutte kommunikasjonsavlytting ligger hos retten. Det følger av strpl. § 216 d første ledd at påtalemyndigheten har hastekompetanse, dersom det er «stor fare for at etterforskningen vil lide» ved opphold. Se punkt 4.1.9 over for nærmere drøfting.

4.2.3 Mistankekrav.

Videre kreves det «skjellig grunn til mistanke om en handling eller forsøk på handling» som nevnt i bokstav a eller b. Innholdet i «skjellig grunn til mistanke» er at det er mer sannsynlig at den mistenkte er skyldig enn at han er uskyldig, altså at det foreligger et sannsynlighetsovervekt.⁵¹ Sannsynlighetsovervekten må gjelde alle straffbarhetsvilkårene. Det følger imidlertid av andre ledd at «kommunikasjonsavlytting kan besluttes selv om straff ikke kan idømmes på grunn av bestemmelsene i straffeloven § 44 eller § 46.» Det vil si personer som er utilregnelige som følge av psykose, bevisstløshet, utviklingshemning eller alder også kan avlyttes. Selv om det medfører at mistenkte ikke har utvist skyld, etter andre ledd andre punktum.

4.2.4 Kriminalitetskravet.

Kommunikasjonsavlytting kan kun besluttes under etterforskning av handlinger som nevnt i bestemmelsens første ledd bokstav a og b. Bokstav a omfatter handlinger som har en strafferamme på ti år eller mer. Det følger av bestemmelsens første ledd siste punktum at heving av maksimumsstraff som følge av gjentakelse eller konkurrens ikke skal tas med i betraktningen.⁵² Bokstav b er en opprømsing av straffebud som omhandler rikets sikkerhet og narkotikakriminalitet samt eksportkontrollloven.

⁵¹ Høyesteretts kjæremålsutvalg (nå Høyesteretts ankeutvalg) Rt. 1992 s. 1529 og Rt. 1993 s. 1302.

⁵² Ot.prp.nr.64 (1998-1999) pkt. 23 IV. Terminologiske endringer i kapittel 16 a Til § 216 a, s. 155

4.2.5 Kommunikasjonsavlytting.

Bestemmelsen er begrenset til å kun gjelde avlytting av kommunikasjon. Dette medfører at det er kun signaler mellom kommunikasjonsanlegg som kan avlyttes. Det vil si at en telefonsamtale og en e-post sendt fra en datamaskin til en annen kan avlyttes. Bestemmelsen gir imidlertid ikke anledning til å spille av en beskjed på en telefonsvarer eller lese av en e-post som er lagret på en datamaskin. For å gjøre dette må en ta beslag eller kreve utlevering etter gjeldende regler. Videre ligger det i kommunikasjon at det er informasjonsutveksling fra en sender til en mottaker. Det medfører at signaler sendt fra en datamaskin til en skriver, ekstern harddisk eller lignende enhet ikke kan avlyttes.

Uttrykket avlytte er videreført fra telefonavlytting, selv som det er lite beskrivende å avlytte tekst eller bilder. Grunnen til at uttrykket beholdes er at det er godt innarbeidet, samt at det ikke lyktes å finne en mer dekkende betegnelse. Uttrykket omfatter «tapping av signaler fra alle typer overføringer». Som følge av den raske teknologiske utviklingen er det ikke lagt begrensninger på type teknologi som kan benyttes for å avlytte.⁵³

4.2.6 Kommunikasjonsanlegg.

Betegnelsen kommunikasjonsanlegg skal også forstås i sin videste betydning. Typen teknologi som brukes i kommunikasjonen er uten betydning for adgangen til å avlytte. Måten signalene transporteres mellom kommunikasjonsanleggene er også uten betydning for adgangen til å avlytte. Det medfører at alle overføringsmedium er omfattet, det være mobilnett, fastnett, radiobølger, satellittsignaler osv. Om nettet er offentlig eller privat er heller ikke av betydning.

Tillatelse til å avlytte kan kun gis til bestemte kommunikasjonsanlegg. I en kjennelse om kommunikasjonsavlytting må enheten som skal avlyttes identifiseres, med telefon- IMEI-nr, IP-adresse eller lignende. Videre må den mistenkte være i besittelse av det kommunikasjonsanlegget som skal avlyttes, eller det må kunne antas at han vil bruke det. Det betyr at den mistenkte ikke trenger å eie hverken anlegg eller det medium som benyttes til å overføre informasjon. Bruke refererer til det å direkte operere telefonen, datamaskin eller

⁵³ Ot.prp.nr.64 (1998-1999) pkt. 23 IV. Terminologiske endringer i kapittel 16 a Til § 216 a, s. 156

lignende. «Telefonsentraler, servere eller lignende anlegg som informasjonen passerer gjennom, vil derimot ikke omfattes. Bruken vil i disse tilfellene være for indirekte».⁵⁴

4.3 Forskjellen mellom § 216 a og § 222 d jf. § 216 a.

Strpl. § 222 d gir ikke adgang til å ta i bruk andre tvangsmidler enn de som allerede eksisterer i loven. Så hva er forskjellen på bruk av tvangsmidler etter § 222 d og er det behov for en slik bestemmelse? Det er to vesentlige forskjeller mellom kommunikasjonsavlytting etter § 216 a og § 222 d, nemlig mistankekravet og formålet.

4.3.1 Mistankekravet.

Som nevnt over i punkt 4.2.3 kreves det i § 216 a at noen med skjellig grunn mistenkes for en handling eller forsøk på en handling med strafferamme på minst 10 års fengsel. Av dette følger det åpenbart at politiets mistanke retter seg mot en handling den mistenkte alt har begått.

I vårt eksempel fra Steinfoss kan en skimte antydninger til et mulig terrorforbund mellom nettforumbrukerne Sinnataggen og Monolitten, dersom en ser det i sammenheng med opplysningene vi har om Peder Ås. Straffeloven § 147 a fjerde ledd fremsetter er straffetrussel på inntil 12 års fengsel for «den som planlegger eller forbereder en terrorhandling som nevnt i første ledd ved å inngå forbund med noen om dette». Vi er imidlertid langt unna å kunne mistenke noen med skjellig grunn på dette tidspunktet. Vi har ikke bevis som tilsier at Sinnataggen er Peder Ås, eller at Sinnataggen og Monolitten har inngått et forbund. Det kan hende at det vil være mulig å bygge opp en slik mistanke med ytterligere undersøkelser, men per nå vil det ikke være anledning til å beslutte Kommunikasjonskontroll etter § 216 a.

Som nevnt i punkt 4.1.3 er mistankekravet i § 222 d «rimelig grunn til å tro» lavere enn for tvangsmidler for øvrig. Videre gjelder mistanken en handling som enda ikke er begått, i motsetning til den tradisjonelle reaktive bruken av tvangsmidler.

Det å slå ut transformatorstasjonen i Steinfoss kan være straffbart etter straffelovens § 151 b jf. 147 a første ledd. Dette fanges opp av § 222 d første ledd bokstav a. Det at Peder Ås er tidligere ansatt i Steinfoss energi sannsynliggjør at han har nødvendig kunnskap til å skade

⁵⁴ Ot.prp.nr.64 (1998-1999) pkt. 23 IV. Terminologiske endringer i kapittel 16 a Til § 216 a, s. 157

transformatorstasjonen. Sinnataggen viser detaljert kunnskap om hvordan en slik handling skal gjennomføres. Peder Ås har ifølge Ellingsen formulert en intensjon om å gjennomføre handlingen. Sinnataggen har også uttrykt at han vurderer å gjennomføre en tilsvarende handling. Mangelen på sikkerhetstiltak på transformatorstasjonen gjør det mulig for en enkeltperson med litt kunnskap å ta seg inn på området og ødelegge essensielle deler uten omfattende forberedelser. Dette oppfyller mistankekravet i § 222 d og gjør det mulig å iverksette kommunikasjonsavlytting.

4.3.2 Formålet.

Formålet med etterforskningen er listet opp i strpl. § 226. Blant de nevnte er å skaffe opplysninger for å avgjøre tiltalespørsmålet og stanse eller avverge lovbrudd. Dersom en avlytting etter 216 a ble gjennomført, kan den like godt brukes til innhenting av bevis om overtredelse av 147 a fjerde ledd, terrorforbund, som for å innhente opplysninger for å avverge en fremtidig skade på transformatorstasjonen.

Formålet i § 222 d er imidlertid snevrere. Dersom avlytting besluttet med hjemmel i § 222 d må formålet være å avverge en fremtidig handling, ikke å innhente bevis for en handling som alt er begått. Eventuelle opplysninger som fremkommer om tidligere straffbare forhold behandles som overskuddsinformasjon etter § 216 i.

4.3.3 Oppsummering og konklusjon.

Som vi her ser vil vi på dette tidspunktet ikke kunne benytte oss av kommunikasjonsavlytting etter reglene i § 216 a fordi vi ikke har skjellig grunn til mistanke. Vi kan derimot benytte oss av reglene i § 222 d. Dette tydeliggjør at § 222 d gir politiet anledning til å ta i bruk tvangsmidler i situasjoner hvor dette tidligere ikke var mulig. Forhåpentligvis vil det i praksis bety at politiet gjennom innføring av § 222d er blitt bedre rustet til å avverge alvorlig kriminalitet. Samtidig så ser vi at det er større begrensninger i grunnen til å ta i bruk kommunikasjonsavlytting etter § 222 d, enn i § 216 a. Dette betyr at selv om terskelen ofte vil være lavere gjennom § 222 d som følge av det lave mistankekravet, ligger det en klar begrensning i at bestemmelsen kun kan brukes i avvergingsøyemed.

5.0 AVSLUTNING

Gjennom denne oppgaven har vi tilegnet oss kompetanse på strpl. § 222 d. Bestemmelsen innehar flere juridisk interessante vurderingsmomenter og ligger i grensedragningen mellom kravet om effektivitet fra myndighetens side og hensynet til personvernet ved at den åpner opp for betydelige inngrep ved et lavt mistankekrav. Av den grunn er den forbeholdt kun de alvorligste kriminelle handlingene og har flere strenge vilkår som må være oppfylt før politiet kan benytte den. Ved drøftelsen i oppgaven har vi forsøkt å benytte et eksempel som viser et mindre opplagt anvendelsesområde for bestemmelsen. Vi har kommet frem til at vilkårene for at politiet kunne søke handlingen avverget etter § 222 d var til stede og at det ville vært både nødvendig og forholdsmessig. Videre har vi redegjort for hva som skiller regelsettene for kommunikasjonsavlytting etter strpl.§ 216 a og etter § 222 d. Vårt mål er at enhver etter å ha lest denne oppgaven vil kjenne til muligheten politiet har for å avverge alvorlig kriminalitet etter strpl. § 222 d, samt forstå at bestemmelsen kun kan benyttes i et avvergendeøyemed. Et nærliggende tema til oppgaven som ville vært interessant å gå dypere inn på, men som det ikke har vært plass til, er utfordringene som er knyttet til den eventuelle overskuddsinformasjonen som kan forekomme ved kommunikasjonsavlyttingen.

6.0 LITTERATURLISTE

Lover

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)

Lov 22.mai 1902 nr. 10 Alminnelig borgerlig Straffelov (straffeloven)

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

Lov av 7.april 2003 nr. 83 om elektronisk kommunikasjon (ekomloven).

Forarbeider

Ot.prp.nr.35 (1986-1987) om endringer i straffeloven (datakriminalitet)

Ot.prp.nr.64 (1998-1999) om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m v (etterforskningsmetoder m v)

Ot.prp.nr.61. (2001-2002) om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv.

Ot.prp.nr.60 (2004-2005) Om lov om endring i straffeprosessloven og politiloven

NOU 2004: 6 Mellom effektivitet og personvern (Politimetoder i forebyggende øyemed).

NOU 2009: 15 Skjult informasjon – åpen kontroll

Rundskriv

Regjeringens rundskriv Q-16/2007. Forebyggende innsats for barn og unge

Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999, Etterforskning

Instrukser

Alminnelig tjenesteinstruks av 22. juni 1990 for politiet (politiinstruksen)

Dommer

Høyesterett

Rt. 1992 s. 1529 og Rt. 1993 s. 1302.

Rt. 2004 s. 988

Lagmannsrett

LB-2010-5003 - RG-2010-123 – Borgarting lagmannsrett

(Kun tilgjengelig ved innlogging gjennom rettsdata.no eller lovdata pro.)

Litteratur

Bjerknes, O T. og Johansen, A. K. (2010). *Etterforskningsmetoder – en innføring*
Bergen: Fagbokforlaget.

Bjørge, T. (2011). *Strategier for forebygging av terrorisme, del I* i
T. Bjørge (red.). *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet*.
Oslo: PHS Forskning 2011: 1

Boe, E. (2010). *Grunnleggende juridisk metode: En introduksjon til rett og rettstenking* (2. utg.).
Oslo: Universitetsforlaget.

Fredriksen, S. (2009). *Innføring i straffeprosess* (2. utg.).
Oslo: Gyldendal akademisk.

Norconsult. (2014) Rapport om Langvarig strømbrudd i Lofoten- Sårbarhets- og konsekvensvurdering.

Hentet fra :

http://www.fylkesmannen.no/Images/Bilder%20FMNO/Samfunnssikkerhet/Rapport_1_angvarig%20str%c3%b8mbrudd%20Lofoten_11FEB14_endelig.pdf?epslanguage=nb

5.mai 2014 kl. 1130

Selvvalgt pensum, ca. 240 sider

Ot.prp.nr.60 (2004-2005) Om lov om endring i straffeprosessloven og politiloven.

Bjørgero, T. (2011). Strategier for forebygging av terrorisme, del I i

T. Bjørgero (red.). *Forebygging av terrorisme og annen kriminalitet.*

Oslo: PHS Forskning 2011: 1.

Boe, E. (2010). *Grunnleggende juridisk metode: En introduksjon til rett og rettstenking* (2. utg.).

Oslo: Universitetsforlaget.

Fredriksen, S. (2009). *Innføring i straffeprosess* (2. utg.).

Oslo: Gyldendal akademisk.

Norconsult. (2014) Rapport om Langvarig strømbrudd i Lofoten- Sårbarhets- og konsekvensvurdering.